

NICCOLO MACHIAVELLI
VE
MACHIAVELİZM

Mahmut Arslan

Machiavelli, Floransa'da 1469'da dünyaya geldi. Kendi halinde bir ailenin çocuğu olan Machiavelli, orta eğitime eşit bir öğrenim gördü. Latince ve Yunancayı öğrenerek antik grek yazarlarını okudu. Devlet hizmetine girip sekreterlik yaptı.

Machiavelli'nin yaşadığı dönem Floransa'sı, Rönesans ve Hümanizmanın beşiği olmuştur. Leonardo da Vinci ve Michelangelo orada doğmuşlardır. XV. yüzyıl boyunca İtalya, nasıl Avrupa'nın en zengin ve en kültürlü ülkesiyse, Floransa da o dönem İtalya'sının en zengin ve en kültürlü kentiydi. Machiavelli'nin doğduğu bu kent aynı zamanda bir endüstri ve bankacılık merkezi haline gelmişti. Floransalı bankerler kendi hükümdarlarına ve hatta yabancı hükümdarlara bile borç para veriyorlardı. Böylece Floransa'da «popolani grassi» denilen bir zengin zümre, kent halkı içinde üstünlük kazanmıştı. XV. yüzyılın başlarında Floransa'yı bu büyük tacir ve bankerler oligarşisi yönetiyordu.

1499-1512 arası yıllar, İtalya tarihinin en acılı dönemlerinden biri oldu. Bu yıllar arasında İtalya, Fransızlar, İspanyollar, İsveçliler ve Almanlar tarafından istilâ edilip çiğnendi. Yabancıları Alplerin ötesine püskürtecek güç ve askeri organizasyon, hiç bir İtalyan devletinde bulunmuyordu. Machiavelli, ulusal bir ordunun kurulmasının İtalya'yı barbar istilalarından koruyacağına inanıyordu. Bu ücretli işi gerçekleştirecek kudrette bir adamı bulmak gerekiyordu. O, bunu Guilio da Medici'nin şahsında bulduğunu sandı. Çünkü bu Mediciler, Floransa'yı ve Papaları ellerinde tutan, İtalya'nın

en kudretli hanedanıydı. İşte Machiavelli «Prens» adlı ünlü eserini bu amaçla yazdı ve onu Giulio da Medici'ye adadı¹.

XVI. yüzyıl İtalya'sı, ulusal birlikten ve güçlü bir merkezi devletten yoksun, Milano, Roma, Venedik ve Floransa gibi prensliklere ve Cumhuriyetlere bölünmüştür. Bu dönem İtalya'sı, karışıklıkların, iç mücadelelerin, savaşların, mükemmel bir biçimde hazırlanmış cinayet, entrika ve ihanetlerin ülkesidir. Ama aynı zamanda Avrupa'nın en zengin ve en ileri kültür merkezidir. Özellikle Floransa sanat, ticaret ve bankacılıkta çok ilerlemiştir ve kent yönetimi tüccar ve bankerlerden oluşan bir oligarşinin elindedir. Soylular kendi aralarında bölünmüşler ve aristokrasi ile halk arasında da mücadeleler hüküm sürmektedir². Floransa'da, işte böyle bir kargaşa döneminde doğup büyüyen Machiavelli, 1498'de yani tam 29 yaşında iken devlet hizmetine girer. Floransa'nın dış ülkelerle ilişkilerini sağlamlaştırmakla görevli «majista»ların yanında sekreter olarak görev yapar. Gerek İtalya içinde, gerekse dışında önemli sayılabilecek görevler üstlenmiş ve birçok diplomatik ilişkiyi başarıyla yürütmüştür³. Fakat 1512'de Floransa'da siyasal rejimin değişmesi sonucunda Machiavelli bütün görevlerinden atılır ve hapsedilir. Daha sonra çıkartılan afftan yararlanarak hapisten kurtulur, ancak Floransa'dan da sürülür. İşte kögesine çekilen Machiavelli, «İtüs Livus'un ilk on bölümü üzerine söylevler», «Prens» ve «Floransa Tarihi» adlı eserlerini yazar. Ve nihayet siyasal düşünce tarihinin bu renkli siması 1527 yılı Haziranında hasta, umutsuz ve bezgin olarak hayata gözlerini yumar.

DÜŞÜNCE Sİ

Machiavelli İtalya'da ulusal birliğin, o dönem Fransa ve İspanya'sında olduğu gibi, ancak güçlü bir prens tarafından gerçekleştirilebileceğine inanmıştır. Ama bu Prens, siyasal birliği kurabilecek güçte ve yetenekte bir prens olmalıdır. İşte Machiavelli, «Prens» adlı

1 MOSCA, G. *Siyasi Doktrinler Tarihi*, İstanbul, 1965, s. 87-93.

2 GÖZE, A. *Siyasal Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 114-115.

3 CHEVALLIER, J. J. *Les Grands Oeuvres Politiques de Machiavel à nos Jours*, Paris, 1949. p. 11.

eserinde, başarıya ulaşmanın yollarını anlatmaktadır⁴. Machiavelli, «Itus Livus'un ilk on bölümü hakkında söylevler» adlı eserinde «yönetimlerin doğuşunu şöyle anlatıyor : Başlangıçta yeryüzünde insan sayısı azdır ve dağınık yaşarlar. Zamanla nüfus artar ve insanlar arası ilişkiler gelişir. Daha sonra insanlar kendilerini güven altına almak için kendi aralarından en güçlü, en cesur birinin koruması altına girer, onu başkan yapar ve onun emirlerine boyun eğler. İyileri ödüllendirmek ve kötülere cezalandırmak için yasalar koyarlar ve böylece ortaya «adalet» düşüncesi çıkar. Yeni bir şey seçmek gerekince, bu defa en cesur olanı değil de, en adil ve en erdemli olanı seçerler. Ancak zamanla başkanlık babadan oğula geçer olur ve oğullar her zaman babaları kadar erdemli olmayabilirler. Bazıları ise lükse ve zevke düşkündürler ve bu nedendir ki, insanlar böylelerine kin beslerler. Kin ise korkuyu doğurur; korku da zorbalığı.

Zorbaya karşı toplumdaki en iyiler ve en yürekliiler ayaklanırlar ve halk da onların peşinden gider. Böylece zorba devrilir ve halk kurtarıcılarını, bu yürekli ve iyi kişileri başına geçirir. Bunlar kendi aralarında bir yönetim kurarlar ve başlangıçta herşey yolunda gider. Çünkü yeni yöneticiler yasalara uyarlar, ortak yararı kişisel çıkarlarına üstün tutarlar, âdil davranırlar. İşte Machiavelli'ye göre bu yönetim «Aristokrasi»dir. Ancak iktidar oğullarının eline geçince işler bozulur; oğullar yönetimi değiştirirler; hiç bir şeye saygı göstermezler ve böylece aristokrasi «oligarşi»ye dönüşmüş olur. Bezin düşen halk, zorbalardan intikam almayı vaad eden herhangi bir kişinin aracı olur ve bu kişi halkın da desteği ile zorbaları iş başından uzaklaştırır. Zorba bir yönetimin tekrar kurulmasından korkan halk, bu defa yönetimde tek kişinin ya da bir azınlığın etkili olamayacağı biçimde iktidarın kullanılış biçimini düzenler ki, böylece «Halk Yönetimi» kurulmuş olur. Ne var ki bir nesil sonra geçmişin kötü örnekleri ve çekilenler unutulur, herkes kendi keyfine göre hareket etmeye başlar ve tekrar kargaşalık ve dolayısıyla tek kişi yönetimine dönülür. Her ülke tarihi boyunca bu gelişme çemberini tekrarlayacak kadar güçlü ve dayanıklı değildir. Herhangi bir kargaşa ve kriz döneminde, fırsat kollayan komşu bir ülkenin boyunduruğu altına da girebilir.

4 GÖZE, A. a.g.e., s. 116.

Machiavelli «Prens» adlı eserine, ya Cumhuriyet ya da «Prenslük»ler biçiminde yönetildiklerini söylüyerek girer ve «Prens» adlı eserinin konusunun da prenslikleri incelemek olduğunu açıklar.

Machiavelli'ye göre prenslikler, babadan oğula geçenler ve yeni prenslikler olmak üzere iki türdür. İktidarın babadan oğula geçtiği prensliklerde, halk bir aileye boyun eğme alışkanlığı kazanmıştır. Bu nedenle böyle bir yönetim oldukça kolay yürütülür ama, ataların koyduğu sınırları ve kuralları aşmamak şartıyla. Yine böyle bir yönetimde yöneticinin özel yeteneklere sahip olması da gerekmez. Yönetici, olağanüstü bir güçlükle karşılaşmadığı sürece, iktidarını korumayı becerir⁵. En büyük güçlükler ise «yeni prenslik»lerde ortaya çıkar. Yeni prensliklerin ortaya çıkışı ise, genellikle iki yoldan olur; Ya tamamen yepyeni bir prenslik olarak kurulur; ya da bir prensliğin bir başka prensliğe katılmasıyla, yeni bir prensliğin ortaya çıkması şeklinde olur. Machiavelli, insanların kaderlerini değiştireceği ve daha iyi olacağı umudu ile efendi değiştirdiklerini ve beğenmedikleri yöneticiye karşı ayaklandıklarını söyler. Ancak deneyler insanların aldandıklarını ve bu hareketleri ile durumlarını daha da kötüleştirdiklerini göstermiştir. Çünkü yeni prens ordularının donanımı ve yeni fetihlerin zorunlu kıldığı masrafları halka yükleyecektir. Ayrıca prens, bir taraftan yeni ele geçirdiği prenslikte zarar verdiği çıkar çevrelerinin düşmanlığı ile karşı karşıyadır; öte yandan bizzat kendi yardımcılarını gerektiği gibi tatmin edemediği için karşısına almıştır. Machiavelli, bir prensin ordusu ne kadar güçlü olursa olsun, bir başka ülkeyi ele geçirebilmesi için, o ülke içinde yardım görmesi gerektiğine inanmıştır⁶. Machiavelli diyor ki, kendine karşı ayaklanan ülkeyi, ayaklanmayı bastırarak tekrar ele geçiren prensin durumu çok kuvvetli olur. Çünkü prens, başarılarını perçinlemek, istediği araçları seçmek, suçluları cezalandırmak, şüphelleri ortaya çıkarmak, devleti daha da güçlendirmek için kaçınılmaz bir fırsat bulmuştur⁷. Yeni fethedilen ülke halkı, fetheden ülke halkı ile aynı dili konuşuyorsa ve ülkeler aynı bölgede ve birbirlerine yakın bulunuyorsa fazla bir sorun çıkmaz; yani bu ülkelerin elde tutulması kolay olur. Özellikle bu halk özgür yaşamaya alışma-

5 MACHIAVEL, *Le Prince et autres textes*, Paris, 1962, Chap. II.

6 GÖZE, A. *a.g.e.*, s. 120.

7 MACHIAVEL, *a.g.e.*, Chap. III.

mıssa ve onların örf ve âdetlerine fazla karışılmazsa, yeni prens iktidarını uzun süre koruyabilir. Ama yine de prens eski prensin soyunu ortadan kaldırmayı ihmal etmemelidir. Bu şartlar altında bir araya gelen iki prenslik, kısa süre içinde tek vücut haline gelir.

Fethedilen prensliğin ülkesi, fethedenle aynı bölgede bulunmuyorsa, iki ülkenin insanları aynı dili konuşmuyorlarsa ve fethedilen ülke halkı örf ve âdetlerine düşkünse, işte o zaman işler zorlaşmaktadır. Bu yeni prensliği elde tutmak büyük bir maharet kadar, şans da ister. Bu durumda en emin ve en etkili yol, prensin fethettiği ülkeye yerleşmesi ve böylece ülkede çıkabilecek karışıklıkları anında bastırabilmesi olacaktır. Ayrıca bir başka tedbir de, fethedilen ülkenin stratejik bölgelerine göçmenler yerleştirmek ve koloniler kurmaktır. Fethedilen ülkenin güçlü komşularını zayıflatmakta ve güçsüz olanlara yardım etmekte, ama fazla da güçlendirmemekte yarar vardır.

Bazı prensliklerin yönetimi tek bir kişinin elindedir ve ülkede tek hâkim kişi prenstir. Yardımcıları ise ancak, onun adına görev yapar. Tek prensin hâkim olduğu prenslikleri ele geçirmek ve fakat bir kere ele geçirilirse, bunları yönetmek kolaydır.

Bazı prenslikleri ise prens ve soylu kişiler birlikte yönetirler. Bu çeşit ülkeleri, soylulardan birkaçını elde ederek fethetmek kolaydır ve fakat bunları, soylular yeni prens de güçlükler çıkarabilecekleri için, elde tutmak zordur.

Bazı yeni prensliklerin kurulmasında yetenek kadar şans da önemli rol oynar. Zaman zaman şans, yetenekli kişilere bir fırsat yaratır ve yeteneklerini ortaya koyma fırsatı verir. Ancak o kişide gerekli yetenek bulunmuyorsa, fırsat boşa gider. Devlet kurucularının birçoğunun şansını fırsatlar yaratmıştır. Ancak onların yetenekleridir ki, fırsatları görüp, değerlendirip ve ondan yararlanmakla prenslik kurmak mümkün olmuştur⁸. Yetenekleri ile prensliğe gelenler, buldukları yeri güçle kazandıkları için, onu kolaylıkla elde tutmasını becerirler. Karşılaştıkları ve aşılması gereken güçlük, yönetimlerini ve güvenliklerini sağlamak için kurmak zorunda oldukları yeni düzendir. Çünkü yeni bir düzen kurmak, yeni kurumlar ve

8 MACHIAVEL, *a.g.e.*, Chap. III.

9 GÖZE, A. *a.g.e.*, s. 121.

kurallar koymak kadar yapılması zor, başarılması şüpheli ve tehlikeli başka bir iş yoktur¹⁰. Çünkü, eski düzenden çıkarı olanların hepsi yeni kurumlara ve düzene düşman olacaklar, yeni düzenden yararlanacaklar ise; yeni düzenin iyi olabileceğine dair duyulan genel güvensizlik nedeniyle onu, gayet gönülsüz savunacaklardır. Ayrıca yeni düzenin düşmanları her fırsatta ona şiddetle saldıracak ve bu da yeni düzenden yararlanacaklar arasında korku yaratacaktır.

Sıradan bir kişi iken şans eseri prens olanlar o mevkie zahmetsizce gelmişlerdir ama orada kalabilmeleri çok zor olacaktır. Çünkü bu tür prenslerin çoğu hem emretmesine bilmezler, hem de etraflarında kendilerine sadık güçler yoktur. Çok çabuk doğup gelişen doğadaki herşey gibi, bu prensliklerin kökleri yeterince güçlü ve sağlam değildir ve ilk fırtınada devrilirler. Meğer ki, prens bir şans eseri olarak eline geçirdiği şeye sahip olabilme yeteneğini ve becerisini gösterebilsin¹¹.

İnsanları öldürerek, dostlarına ihanet ederek, acımasız davranmak vs. gibi alçakça yöntemlerle iktidara gelinebileceği gibi, yurttaşların veya ülkenin ileri gelenlerinin desteği ile de olabilir. Halkın desteğiyle iktidara gelen prens, o mevkinde yapayalnızdır, etrafında kendisine itaat değil de, ihanet edecek kişiler çoktur. İleri gelen büyüklerin yardımıyla yükselmiş olan prens, kendisini prensle eşit sayan kimseler arasındadır ve böyle olunca da ne istediği gibi emredebilir, ne de istediği gibi hareket edebilir. Prense düşman olan halk, olsa olsa onu desteklemez ama prense düşman olan büyükler, her an ona karşı harekete geçebilirler. Halkın desteğiyle iktidara gelenler halkın desteğini ve dostluğunu korumaya çalışmalıdırlar. Bu da Machiavelli'ye göre oldukça kolaydır. Çünkü halkı ufak şeylerle memnun etmek kolaydır ve onun tek istediği ezilmemektir¹².

Machiavelli, devletin de kendine göre bir gelişme ve değişme içinde bulunduğunu, devlet hayatında gelişmenin ise yönetim biçimindeki yenileşmeye bağlı olduğunu söylüyor. Ama deneyler göstermiştir ki, değişikliğe hemen temelden başlamak doğru değildir. Çünkü halkın alışkanlıkları kolay kolay değişmez. Halkı tedirgin etme-

10 MACHIAVELL, *a.g.e.*, Chap. III.

11 MACHIAVELL, *a.g.e.*, Chap. VIII.

12 GÖZE, A. *a.g.e.*, s. 123.

mek için eski kurumları, hiç olmazsa bir görünüş olarak, bir süre daha yaşatmak zorundayız¹³.

«Prens» adlı eserinde devlet yönetim biçimlerine de değinen Machiavelli, Aristoteles ve özellikle Polybios'un düşüncelerine herhangi bir şey eklemiyor: iyi yönetimler, krallık, Aristokrasi ve demokrasi; bunların bozulmasından oluşan yönetimler, Tiranlık, Oligarşi ve Demagoji¹⁴.

Machiavelli'ye göre, tarihte iz bırakmış olan bütün prenslikler iki şekilde yönetilmişlerdir: Ya başta mutlak bir hükümdar vardır, bakanlarını dilediği gibi atar ve azleder; ya da bir hükümdar kendisine bağlı diğer beylerle birlikte hüküm sürer. Machiavelli, kendi zamanındaki devler arasında Osmanlı İmparatorluğunu ve Fransa'yı bu iki yönetim biçimine örnek gösterir¹⁵. Machiavelli'ye göre¹⁶, en iyi, en sağlam ve en sürekli yönetim için 'Karma' bir yönetim biçimine gitmek gerekir. Prens, soylular ve halk hep birlikte ve birbirlerini denetleyerek bir yönetim oluşturmalıdır.

Prenslerde Aranılan Özellikler :

Her zaman her yerde iyi insan olmağa çalışan kişi, bu kadar kötü insanın arasında yaşayamaz. Bu nedenle prens her zaman iyi olmamayı öğrenmeli ve duruma göre hareket etmesini bilmelidir. Prens halk arasında iyi ya da kötü özellikleriyle anılır: Kimi eli açık, kimi cimri, kimi cömert, kimi doymaz, kimi zâlim, kimi merhametli, kimi döneke, kimi doğru, kimi kancık ve ödlek, kimi gamsız ve yürekli, kimi alçak-gönüllü, kimi hilekâr, kimi sert, kimi yumuşak, kimi ağır-başlı, kimi dinsiz, kimi dindar...

Bu özelliklerden iyi olanların prensde bulunması istenir. Fakat bunlara sahip olmak pek mümkün ve olağan değildir. Kaldı ki, bu niteliklere mutlaka sahip olması gerekli de değildir. Bunlara sahipmiş gibi görünmesi de yeterlidir¹⁷. Çünkü iyi ya da erdem gibi görünen bazı değerler prensin felâketini hazırlayabilir ve tersine kötü

13 AKIN, İ. *Devlet Doktrinleri*, İstanbul, 1944, s. 88.

14 MACHIAVELLİ, *a.g.e.*, s. 1, 2.

15 MACHIAVELLİ, *a.g.e.*, Chap. IV.

16 GÖZE, A. *a.g.e.*, s. 118.

17 MACHIAVELLİ, *a.g.e.*, Chap. XVIII.

huy gibi görünenler de onu mutluluğa götürebilir¹⁸. Örneğin cömert prens müsrif olur ve masrafları karşılamak için halka ağır vergiler koyar. Prens böyle cömert olacağına cimri olsun daha iyidir; ayrıca prens yumuşak olup ülkede düzensiliğe, cinayetlere, soygunlara göz yummaktansa, zâlim olup düzeni ve birliği sağlaması daha iyidir. Dahası prens mümkünse hem sevilen ve hem de korkulan bir kimse olması en iyisidir. Fakat ikisinin bir arada bulunması çok enderdir. Eğer prens biri olacaksa, korkulan kimse olmayı tercih etmelidir¹⁹. Machiavelli'ye göre insanlar genellikle nankördürler, dönektirler, hilekârdırlar. Onların sözlerine inanan, güvenen ve başka bir önlem almayan prensin işi ise bitiktir. İnsanlar sevdikleri değil, korktukları kişiyi kırmaktan çekinirler. Sevgi minnetkârlık bağı ile durur, kişisel çıkar karşısında ise bu bağ hemen çözümlenir. Oysa korku, cezalandırılma endişesinden kaynaklanır ve kolay kolay silinmez. Ancak kendini sevdiremeyen fakat korkulan bir prens, nefret edilen bir kişi olmaktan da kaçınmalıdır. Bunun için de prensin, halkın malına, namusuna saygılı olması ve haklı bir neden olmaksızın insanların canına kıymaması gerekir.

Prensın iki düşüncesi ve endişesi vardır : İçte halkın ve devletin durumu, dışta da yabancı prenslerin emelleri... Yabancı prenslere karşı güvenlik, iyi silahlar ve iyi dostluklarla sağlanır. İyi silahlara sahip bulununca da zaten, iyi dostlar da bulunur. Prensın sözüne sadık olması, samimi ve açık davranması çok takdir edilecek bir tutumdur. Ancak Machiavelli diyor ki, «zamanımızda sözüne sadık olmayan prenslerin de büyük işler başardıklarını, insanlara hile ile hâkim olduklarını ve dahası bunların, doğruluğu davranış kuralı edinmiş prenslere üstünlük sağladıklarını da biliyoruz»²⁰.

Machiavelli'ye göre, prens için iki mücadele yolu vardır : birincisi yasalarla, ikincisi kaba-kuvvetle. Bu iki yoldan biri insanlara, ikincisi hayvanlara özgüdür. Eğer birinci yol etkisiz kalıyorsa prens, ikinci yolu denemelidir. Prens yerine göre hem tilki ve hem de aslan olmasını bilmelidir. Yalnız aslan gibi olursa tuzakları sezemez. Yalnız tilki gibi olursa, kendini kurtlara karşı koruyamaz. Tuzakları

18 MACHIAVELL, *a.g.e.*, Chap. XVI.

19 GÖZE, A. *a.g.e.*, s. 124.

20 MACHIAVELL, *a.g.e.*, Chap. XVIII.

sezebilmesi için tilki, kurtları korkutabilmesi için de aslan olması gerekir.

Prens verdiği sözü tutmalı, ancak söz verdiği zamandaki şartlar değişmişse ve sözünü tutması kendisi için zararlı olacaksa, verdiği sözle kendini bağlı sayması gerekmez. Herkesin kötü olduğu, hiç kimsenin verdiği söze sadık kalmadığı bir ortamda, prensin verdiği sözü tutmasını istemek insafsızlık olur.

Eğer preste birtakım iyi vasıflar yoksa, varmış gibi göstermeli; varsa, bu iyi vasıflarının tam tersine hareket etmesini de bilmelidir. Prens tek düşüncesi kendini ve devletini korumak olmalıdır ve bunda başarılı olursa kullandığı tüm araçlar geçerli sayılacak, amaç araçları meşru kılacaktır.

Prensın yardımcıları sorunu da önemli bir sorundur. Bir yardımcının iyi olup olmadığını belirleyen kriter de onu, kendi çıkarını prensin çıkarından üstün tutup tutmamasıdır. İyi bir yardımcı ya da devlet görevlisi, hiç bir zaman kendini düşünmemeli ve yalnızca prensini ve devletini düşünmelidir²¹. Prens, bu gibi kişilere teşhis edip çevresinde toplama yeteneğini gösterebilmelidir. Onlara saygı göstermeli ve yeterince maddi imkân sağlamalıdır. Ancak karşılıklı güven böylece sağlanır²².

Machiavelli'ye göre, prenslik kurmanın türlü yolları vardır. Başa geçecek kişi yürekli ve becerikli biriye, kendine güvenir; kendine güveni yoksa, başkalarının yardımına bel bağlar. Birinci yolu seçenlere örnek olarak Musa, Keyhusrev, Romulus, Theseus'u; İkinci yolu seçenlere ise Francesco Sforza ile Cesar Borcia'yı gösterir²³. Bir de kaleslikle, engel olanları öldürterek, dostlarına ihanet ederek iş başına geçenler var ki, bunlar da Sicilyalı Agatokles ile Fermo'lu Oliverotto gibilerdir²⁴.

Prensın, iktidarı elde tutmak için, kendi kusurlarından sırf kusura diye sakınması büyük hata olur. Çünkü konuyu iyice düşünürsek, yararlı gibi görünüp gerçekte insanı felâkete sürükleyen

21 MACHIAVELL, *a.g.e.*, Chap. XXII.

22 GÖZE, A. *a.g.e.*, s. 127.

23 MACHIAVELL, *a.g.e.*, Chap. VII.

24 AKIN, *a.g.e.*, s. 84.

nice erdemler; buna karşılık da, zararlı gibi görünüp gerçekte insanı refaha kavuşturan nice kusurlar bulabiliriz.²⁵

Prens, yönetimindeki kişilere sözünü geçirmek için her çareye başvurabilmelidir. İnsanların çoğu tatlılıkla yola gelmez. Onlara yumuşak davranmaktansa korkutmanın ve sindirmenin yollarını araştırmak, sağlayacağı sonuçlar bakımından daha verimli bir yoldur. İnsanoğlu korktuğuna sevdiğinden daha çok ve daha iyi hizmet eder. Ona uzun süre iyilik yaparsanız, bir kere aksattınız mı, herşeyi unutup yüz çevirir. Yalnız iyilik üzerine kurulmuş prenslik, kısa zamanda yurttaşların güvenini yitirir. İnsana gösterilen sevginin süresi sağladığı çıkarla orantılıdır; çıkar tükendi mi, sevgi de biter. Bu nedenle korkunun daha güvenli bir bağ olduğunu kabul etmeliyiz.

İktidarda kalabilmesi için Prens herşeyden önce sağlam bir örgüte ve bir takım kurumlara ihtiyacı vardır. Machiavelli, iyi örgütlenmiş ve iyi yönetilen kiralığa örnek olarak da Fransa kiralığının güvenliğini, özgürlüğünü sağlayan kurumları özellikle parlamen-toyu gösterir. O'na göre bu parlamento'nun görevi, yurttaşların anlaşmazlıklarını çözmektir. Kral bu işlerin dışında kalmalı, zayıfları korumalı, güçlüleri frenleyip adaleti sağlamalıdır²⁶.

Machiavelli'ye göre, «Prens» yok edemediği tehlikeli ve güçlü rakiplerini korumaya çalışır gözükmeli, yerinde ve zamanında bükemediği eli öpmesini de bilmelidir. Devlet yönetiminde zaman zaman bazı insanlara zarar vermeden, diğerlerini koruyabilmek imkânsız olur. Birkaç kişinin göz diktiği görevli birine vermek gerektiğinde, hep bu durum ortaya çıkar. Prens, muhtemel memnun-olmayacakların hangisinin daha tehlikeli olabileceğini pratik ve sağlam bir yargıyla tesbit edebilmelidir. Machiavelli'ye göre, gerçekçi, bir prens dünyayı ve insanları oldukları gibi kabul etmelidir. O, ahlâk bakımından nasıl davranması gerektiğini değil, fakat fiili duruma göre ne yapmak gerektiğini araştırmalıdır. Etrafındaki insanlar iyi olmadıklarından, o da iyi olmamayı öğrenmelidir. Halkın kendisini hem sevmesi ve hem de ondan korkması gerektiğini bilmelidir. Ancak, her ikisini birden yapamazsa korkutmayı tercih etmelidir. Çünkü insanlar kendi isteklerine göre severler. Halbuki, onları korkut-

25 MACHIAVELL, *a.g.e.*, Chap. XV.

26 MACHIAVELL, *a.g.e.*, Chap. XIX.

ma prensin elindedir. Machiavelli'ye göre dünya basit insanlardan oluşmuştur ve bu insanlar olayların ancak sonuçlarına göre hüküm verirler²⁷.

Mutlak prenslikleri ele geçirmek son derece güçtür. Çünkü prens-ten başka hiç kimsenin otoritesi söz konusu olmadığından, ülke içinde kesin bir birlik kurulabilmiştir. Bu nedenle, meselâ Türklere hücum edecekler onları tek vücut bir kitle halinde bulacaklardır. Fakat bu çeşit ülkeler bir kere fetholunca, elde tutulmaları oldukça kolaydır. Halbuki Fransa'da, senyörleri birbirine düşürerek mümkündür²⁸. Ancak ülkenin birçok başı olduğundan, halk her an bunlardan biri çevresinde toplanarak ayaklanabilir. Bu çeşit ülkeleri fethetmek kolay ve fakat elde tutmak oldukça güçtür. İnsanlar, yaradılışları gereği, birbirlerini taklit etmeye eğilimlidir. Bu nedenle Prens, kendinden önceki büyük adamların izledikleri yollardan ayrılmamaya özen göstermeli ve onları başarılı kılmış davranışlarını benimsemelidir²⁹.

«Prens»in bazı hallerde zulüm ve gaddarlık yapması, hak ve adalete aykırı araçları kullanması meşru olabilir. Zira bütün bunlar sonuç olarak halkın, ya da devletin çıkarı için yapılmaktadırlar. Bu çıkarın söz konusu olduğu yerlerde, adalet, merhamet, namus, şeref, insanlık gibi şeyler prensin, gerektiği gibi davranmasını önlememelidir. Kısacası prens, iktidarı korumak için iyi olmasını bildiği kadar, yerinde ve zamanında kötü olmayı da bilmelidir. Machiavelli'ye göre prens, ahlâk kurallarına göre değil, fakat iktidarı korumak için nasıl gerekiyorsa, böylece davranmalıdır³⁰.

Prens, devletin geliriyle giderini denkleştirebiliyorsa ve eğer yeni vergiler koymadan ve mevcut olanları arttırmadan yararlı teşebbüslere girişebiliyorsa, bundan yararlanan halk, onu takdir eder ve yeter derecede cömert sayar. Böylece prens, halkı ağır vergilerle bunaltmamak için idareli harcamasını bilmeli ve gereğinde cimri olarak tanınmayı bile göze almalıdır. Çünkü toplumun ve devletin istikrarını bu şekilde sağlayabilir³¹. Machiavelli'yi ahlaki ve hukuku aşağı

27 BENOIT, Ch. *Le Machiavélisme, Après Machiavel*, Paris, 1936, p. 9.

28 CHEREL, A. *La Pensée de Machiavel en France*, Paris, 1935.

29 AKBAY, M. *Umumî Amme Hukuku Dersleri*, Ankara, 1958, s. 165.

30 JANET, P. *Histoire de La Science Politique dans ses rapports avec La Morale*, I-II, Paris 1924.

31 MACHIAVEL, *a.g.e.*, Chap. XVI.

gören ve hilekârlığı öven bir siyaset adamı olarak görenler çoğunlukta³².

Machiavelli diyor ki, «Devletin varlık ve yokluğu söz konusu olan durumlarda, haklı ya da haksız, adil ya da zâlim, iyi ya da kötü vs. gibi düşünceleri bir yana bırakıp, hayat ve özgürlüğü kurtaracak bütün önlemlere başvurulmalıdır»³³. Machiavelli'ye göre devlet kurabilmek ancak, «Fortuna» dediği talih ilâhesinin hazırladığı fırsatlardan yararlanmak ve zaman ve olanakları iyi kullanmakla mümkündür. Çünkü «Fortuna», «qualite dei tempi» yani zamanın gereğine uyma zorunluluğunu gerektirir³⁴.

Machiavelli «Prens»in siyasal başarısını, çatışan güçler arasında bir denge sağlamada ve halkın ulusal karakterine uygun düşecek yasalar koymada buluyor. Bir prens yerinde ve zamanında halkına ölçülü bir merhamet göstermelidir. Ancak halkı, otoritesine tam olarak sağlayabilmek için zulüm yapmaktan çekinmemelidir. Bununla beraber eğer Prens, gereğinde ibret olsun diye, bir kaç kişinin canını yakmaz ise, ülkede karışıklıklar çıkar ve bunun sonucunda halk daha büyük cinayetlere ve haydutluklara uğrar. Prens, ne kendi gölgesinden ürkecek kadar korkak ve ne de kendisini tam bir güven içinde hissedecek kadar yiğit olmalıdır. Daima ihtiyatlı ve tedbirli bulunmalı ve çıkara dayalı dostluklara güvenmemelidir. Bir prensin, bütün iyilikleri nefsinde toplamış olmasına gerek yoktur. Ancak, sanki her yönden mükemmelmiş gibi görünmesini bilmelidir. Çünkü insanların çoğunluğu görünüşe ağanır. Yalnız önemsiz bir azınlık onun gerçek kişiliğini anlar. Onlar da çoğunluğun kanaatine aykırı bir şey söylemeye cesaret edemezler. Prens sebatsız, hafif meşrep, korkak, kararsız olması onu halkın gözünde düşürür. Prens cesur, ağırbaşlı, kuvvetli ve mert görünmeğe çalışmalıdır. O, halkın gözünde küçük düşmemek için çaba göstermelidir. Halkın takdirini kazanmış bir prens içten ve dıştan gelecek tehlikelere kolaylıkla göğüs gerebilir³⁵. İki güçlü devlet birbirleriyle savaştıkları takdirde Prens, tarafsız kalmamalıdır. Eğer kalırsa, galip gelenin güvenini kazanamadığı gibi mağlup olan da yenilgisine seyirci kaldığı gerek-

32 SFORZA, C. *Les pages immortelles de Machiavel*, Paris, 1947.

33 ABADAN, Y. *Devlet Felsefesi*, Ankara, 1959, s. 187.

34 BLUNTSCHILL, *Théorie générale de l'Etat*, Paris, 1891.

35 MACHIAVEL, *o.g.e.*, Chap. XIX.

gesiyle onu affetmeyeceklerdir. Prens, savaşı taraflardan birini tutarsa, onun minnetini kazanır, eğer bu galip tarafısa, artık onun düşmanlığından korkmamalıdır. Zira savaştan galip de mağlup gibi zayıf düşmüş olarak çıkar. Prens, savaşı iki komşu devletten mümkünse zayıf olanı tutup, güçlü olanı birleşerek yenmeğe çalışmalıdır.

Prens bir de dalkavukları etrafından uzaklaştırmasını bilmelidir. Bunun için etrafındakilere, gerçeğin söylenmesinden hiç canının sıkılmadığını her vesileyle belli etmelidir. O, sık sık çevresindekilerin düşüncelerini almalı ve yalnız kendi bildiğiyle yetinmemelidir. Ancak, prensin çevresindekiler, kendisine fikir sorulduğu zaman gerçeği açıkça söyleyecek sorulmadığı zaman ise susmasını bilecek kadar olgun kimseler olmalıdırlar³⁶.

Dünya işlerinde talihi sanıldığı kadar büyük payı yoktur. Sadece bahtlarına güvenen prensler, küçük bir talihsizlik karşısında mahvolmaya mahkumdurlar. O halde ihtiyatlı olmak ve güdülen politikayı değişen koşullara göre uygulamak en doğru yoldur³⁷. Devlet hayatında yeni kanunlar koymak kadar zor ve tehlikeli bir iş yoktur. Çünkü bu yeni kanunlar, halktan bir kısmının çıkarına aykırı olabilir. Çıkarı bozulmayanlar bile, bu yasaların yararını uzun deneyler sonucunda anlayabilirler ve bu nedenle değişikliğe taraftar olmaya çekinirler. Böyle bir durumda halkı ikna etmek için fazla uğraşmamalı, zor kullanılmalıdır. Zira bütün silahlı peygamberler başarılı olmuşlardır³⁸.

Machiavelli, Cesar Borgia'nın iktidarını güçlendirmek için işlediği tüyler ürpertici cinayetleri ve çevirdiği entrikaları uzun överek anlatıyor. Dahası, «yeni bir prene Cesar Borgia'nın davranışlarını örnek almasını söylemekten daha iyi bir şey yapamam» diyor³⁹. «Vatandaşları boğazlatmak, dostlara ihanet etmek, insafsız, merhametsiz ve dinsiz olmak bir fazilet sayılmaz. Bunlar belki insanı iktidar sahibi yapar ama, şeref sağlamaz» diyorsa da, daha sonra halkın çıkarı uğrunda yapılmak zorunda kalınan bu tür gaddarlıkların yerinde olduğundan söz açıyor. Machiavelli'ye göre tasarlanan bütün ci-

36 MACHIAVEL, *a.g.e.*, Chap. XXIII.

37 MACHIAVEL, *a.g.e.*, Chap. XXV.

38 MACHIAVEL, *a.g.e.*, Chap. VI.

39 MACHIAVEL, *a.g.e.*, Chap. VII.

neyetler hep birden yapılmalıdır ki, bunların bıraktığı kötü etki çabuk küllenip, unutulabilsin. Buna karşılık eğer prens iyilik yapmak istiyorsa, bunları belirli aralıklarla ve teker teker yapmalıdır ki, minnet duygusu uzun süre devam edebilsin.

Soyluların bir kısmı kaderlerini tamamiyle Prensinkine bağlamışlardır. Böyölelerini, hırsız ve yağmacı değillerse, Prens, tatmin ve takdir etmelidir. Bazı soylular ise, prensin istikbaline fazla güvenip bağlanmaktan çekinirler. Bunun nedeni ya zayıflık ve korkaklıktır ya da kişisel emel ve ihtirastır. Prens, korkaklıktan dolayı çekingen duranlardan endişe etmemelidir. Çünkü bunlar, kendine karşı gelmeğe hiç bir zaman cesaret edemezler. Ancak gizli emel ve ihtirastarı yüzünden uzakta kalanlardan prens, ciddi olarak çekinmelidir ve kendisini korumasını bilmelidir. Zira bunlar ilk fırsatta onu, terk edip ortada bırakabilirler ve hatta düşman kesilebilirler⁴⁰.

Machiavelli kitabında askeri konulara da yer ayırmıştır. Bir yerde, para ile tutulmuş yabancı askerlerden hiç bir yarar gelmiyeceğini ve hatta bunların devletin varlığı için bir tehlike oluşturduğunu örneklerle anlatmağa çalışır. Prens, kendi vatandaşlarından oluşan ulusal bir ordu kurmaya çalışmalıdır. Machiavelli'ye göre Prensler, savaş sanatını öğrenmeli ve hatta bunun hayatlarının başlıca uğraşısı yapmalıdırlar. Çünkü, ancak bu sayede iktidar elde edilebilir ve korunabilir. Savaşmayı bilmeyen ya da öğrenmeyi ihmal eden prensler, sonunda mağlup olmuşlar ve iktidarı ellerinden kaçırmışlardır. Eğer prens, askerlikten anlamazsa, bizzat kendi ordusunun bile güvenini ve sevgisini kazanamaz. Gereğinde iyi bir komutan olabilen prenslerdir ki, kendi ordularına güvenebilirler. Prensler, ordularının iyi donatılmış bulunmasına, eğitim ve disiplinin mükemmel olmasına son derece özen göstermelidirler⁴¹. Machiavelli Pizalılarla yapılan savaştan esinlenerek «Arte della guerra» (savaş sanatı) adlı eserini yazmış; özgürlüğün ve bağımsızlığın savunulabilmesi için bütün halkın askere alınmasını istemiş ve bu nedenle kendisine «genel askerlik yükümlülüğünün babası» unvanı verilmiştir. Nihayet 1520'de yazdığı «Istoria Fierentine» (Floransa Tarihi) adlı eserini bir «anayasa tarihi» olarak düzenlemiştir.

40 MACHIAVEL, *a.g.e.*, Chap. VIII.

41 MACHIAVEL, *a.g.e.* XIV.

MACHIAVELLI'NİN ELEŞTİRİSİ

Machiavelli'nin tarih ve insan psikolojisinin inceleme ve gözlemine dayanarak âdeta siyaset sosyolojisinin müjdecisi olması önemli bir olaydır. Aslında, orta-çağ skolastik zihniyetinden sıyrılarak tümevarım yöntemini kullanması dolayısıyla, ona politika biliminin kurucusu gözüyle bakanlar da vardır⁴². Bununla birlikte Machiavelli'nin gözlemlerinde bir takım yanlışlar da bulunmaktadır. O'nun söylediği, ne insanların hepsi kötüdür ve ne de iyidirler. İnsanları mutlak şekilde ahlâklı olarak kabul etmek ne kadar yanlışsa, onların mutlak surette ahlâksız olduğunu ileri sürmek de o derece yanlıştır. Machiavelli, bir toplumda az miktarda da olsa iyi insanların bulunabileceğini hiç düşünmemiş ve onlardan nasıl yararlanabileceğini incelemeyi aklına getirmemiştir. Diğer yandan politika, ahlâktan ayrı bir bilim olmakla birlikte, ahlâkla politika arasında ilişkiler olduğu inkâr edilemez⁴³. Aslında sistemli bir biçimde ahlâka aykırı davranmak, insanları başarılı da kılmaz. Aksi takdirde yöneticiler yönetilenlerin nefretini üzerlerine çekerler ve bu da bizzat prens için felâket olur. İnsanlar, Machiavelli'nin dediği gibi, her zaman faziletli olmadıkları halde öyle imiş gibi görünemezler. İnsanın her zaman gerçek yaradılışına aykırı davranması çok güçtür. Yaradıştan iyi olan insan, kötülük yapmaktan daima çekinir. Kötü insan ise, devamlı fenalık yapmaktan kendini alamaz. Kısacası siyaset sadece bir bilim değil, aynı zamanda bir sanattır. Siyaset adamının somut olgular karşısında ne şekilde davranacağını uzun bir hayat deneyi öğretir⁴⁴.

Machiavelli «stato» (devlet)-kavramına ilk bilimsel değerini kazandıran ve bu terimi modern anlamda kullanan bir düşünür ve devlet adamıdır. O, «insanlar üzerinde emretme kudretine sahip eski ve yeni bütün egemenlik alanları devlet adını alırlar ve bunlar ya cumhuriyet ya da prensliktirler» diyerek, devlet'in bir tanımını da yapmıştır. Böylece Machiavelli, devlet kavramının halk, toprak ve egemenlik unsurlarından oluştuğunu, devletlerin de cumhuriyet ve

42 PRELOT, M. *Histoire des idées politiques*, Paris, 1970.

43 JANET, P. *Histoire de La Science Politique dans ses rapports avec La Morale*, I-II, Paris, 1924.

44 AKBAY, N. *Umumî Amme Hılcukun Dersleri*, Ankara, 1958, s. 174.

monarşi olmak üzere bellibaşlı iki kısma ayrıldığını belirtmektedir. Machiavelli'nin kullandığı «stato» terimi daha sonra «Etat» (Fransızca), «stado» (İspanyolca), «state» (İngilizce), «Staat» (Almanca) şekillerinde bütün Avrupa dillerine hatta Slavcaya geçmiştir⁴⁵. Machiavelli, devlet hakkındaki görüşlerini kapsaya eserlerinde tarihi gerçeklere bağlı kalmağa ve realist olmağa çalışmış, karşılaştırma yönteminden yararlanmış, metafizik düşüncelerden sakınmaya gayret etmiş ve devleti, zamanın gerçeklerini göz önünde tutarak oldukça realist bir gözle incelemiştir. Eserlerinde tarihi olayların, Roma Kamu Hukukunun, bizzat kendi tecrübelerinin, İtalya'da meydana gelen siyasal olayların etkisi altında kalmıştır⁴⁶. Devleti insan zekâsının en olumlu eseri olarak gören Machiavelli, sürekli ve otoriter bir devletten yana olmuştur. Machiavelli'ye göre devlet, ahlakî ya da hukukî değil, ancak siyasî bir varlıktır. Ahlakî, dinî ve hukukî kurallardan ancak siyasî amacın gereklerine göre yararlanılmalıdır. O'na göre devlet hukukun üstündedir ve hatta hukuku devlet yaratır. Devletten önce ve ondan ayrı bir hukuk, yani pozitif hukuk dışında bir doğal hukuk bulunmamaktadır. Amaçlarına ulaşabilmek yolunda devlet, hukukî kurallara da aykırı davranabilir ve bu davranış meşrudur. Devletin amacı ve çıkarı ile ilgili olan, bunlara uygun bulunan devleti amacına ulaştıran her şey ve her araç meşrudur⁴⁷.

O, Roma imparatorluk kurumları hakkında çok ilginç şeyler söylüyor ve aksaklıkların nedenlerini gösteriyor. Machiavelli'ye göre «Cumhuriyet» gelişimini halka, senatoya ve bir de bunlar arasındaki uyumayı sağlayan imparatora borçludur. Senato ile halk arasında sürtüşme olursa, Roma'ya özgürlüğünü sağlayan kuvvet dengesi bozulur. Halkın istekleriyle Senato'nun istekleri arasında bir denge kurulduğu sürece sürtüşme kalkmış ve verimli bir yönetime ulaşılmıştır. Halkın isteklerine sınır çekmemek özgürlüğü arttırmıştır ama, Roma'nın gücü de o oranda azalmıştır⁴⁸.

45 ABADAN, Y. *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri*, Ankara, 1952, s. 130.

46 OKANDAN, R. G. *Umumî Amme Hukuku*, İstanbul, 1966, s. 513.

47 OKANDAN, a.g.e., s. 514.

48 MACHIAVEL, a.g.e., I, 4.

Fakat Machiavelli'nin, Sezar gibi halkı özgürlüğünden yoksun bırakan Tiranlıları da desteklemediği anlaşılıyor⁴⁹. Bu arada Roma imparatorluğunun çöküşünü, yeni çıkarılan tarım yasaları ile açıklamaya çalışması metod yönünden önem taşımaktadır.

Rönesansla birlikte bütün ortaçağlar boyunca devam eden kilise ile devletin birbirine karşı üstünlük kavgası sona ermiş ve bunun yerine, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkilerin niteliği sorunu geçmiştir. Rönesans'tan Fransız Büyük Devrimine kadar uzanan modern dönem içinde yetişmiş olan düşünürlerden bir kısmı, halkın özgürlüğü pahasına devlete bir egemenlik tanımışlar; diğer bir kısmı ise bunun tersine, devletin güvenlik ve istikrarını tehlikeye düşürmeyecek oranda bir özgürlüğün halka tanınması gerektiğini savunmuşlardır. Bu dönemin diğer bir özelliği de, artık politika sorunlarının, Orta-çağ'da olduğu gibi tanrısal ve metafizik teorilerle açıklanmaya çalışılmamasıdır. Tersine, deneye, gözleme daha çok önem verilmektedir⁵⁰.

Politika doktrini alanında 'a priori' fikirlerden uzaklaşarak tarihin ve insan psikolojisinin gözlemine dayanarak yazılan ilk realist eser Machiavelli'nin «II Principe» (Prens)'dir. Ayrıca «Prens» yazarı, devrini en iyi yansıtan düşünürlerden biridir.

«Prens»i, o sıralarda Floransa'ya egemen olan Lorenzo de Medici's'e ithaf eden Machiavelli, bununla tek bir amaç güttüğü anlaşılıyor: İtalya'da güçlü bir devlet ve ulusal bir ordu kurabilecek yetenekte gördüğü Lorenzo'ya kendi deney ve gözlemlerini bildirerek, onun bu işteki başarı şansını arttırmak.

Machiavelli'nin «Prens» adlı eseriyle yapmak istediği şey, Aristo'dan esinlenerek gerçekçi, her türlü idealden ve ahlâk yargısından soyutlanmış bir politika ve devlet teorisi kurmaktır⁵¹. Bu eserde, politik gerçekler iyi ya da kötü olarak nitelenmiyor ve bütün çıplaklığı ile yansıtılıyor.

Machiavelli, eserinin son bölümünde «prens»e, İtalya'yı yabancıardan kurtarmasını heyecanla öğütlemektedir.

49 AKIN, İ. *a.g.e.*, s. 87-88.

50 TOUCHARD, J. *Histoire des idées politiques*, II-III, Paris, 1959.

51 VRIES, H. *Essais sur la terminologie constitutionnelle chez Cachiavel*, Paris, 1957.

Önceki bölümlerin kötümser, hesapçı, gerçekçi Machiavelli'sinin yerin bu bölümde insancıl ve idealist Machiavelli alır. Bu kendi öz yurdunu yabancı egemenliğinden kurtarmak isteyen bir Machiavelli'dir. İşte Machiavelli'nin dramı da burada yatmaktadır: Soylu bir amaca ulaşmak için bazıları çirkin ve hatta iğrenç olan, fakat belki yaşadığı çağa ve ortama da uygun düşen araçları öğütlemek zorunda kalmak⁵².

Machiavelli, Floransa dışındaki «San Casciano» adlı bir köyde sürgün hayatı yaşarken elçi Francesco Vettori'ye gönderdiği 10 Aralık 1513 tarihli mektubunda şunları yazıyor⁵³: «Gündüzleri geçimi mi sağlamak için ağır işlerde çalışıyorum. Bazen köy kahvehanesinde orman işçileriyle kâğıt oynuyorum. Fakat akşamları büyük bir titizlikle en değerli elbiselerimi giyiyor, yazı masamın başına geçiyor ve tarihin derinliklerine inip çıkır açmış büyük şahsiyetlerle sohbet ediyorum. Bu tarihin büyük şahsiyetleri, bugünkü büyüklerden daha vefalı ve hoşgörülü olduklarından, benim davetimi tereddütsüz kabul ediyor ve sorularımı cevaplandırıyorlar».

«Prens»in başarısının en önemli yönlerinden biri Machiavelli'nin insan ruhunun birçok sefilliğini ve kusurlarını tasvirde gösterdiği cesaret ve soğukkanlılıktır. Yöneticilere insanları aldatma sanatını öğretmek, yalanın faydalarını ve gerekliliğini göstermek iddiasında bulunan bu adam, gelmiş geçmiş bütün yazarların en samimisi olmuştur⁵⁴. O eserini, kitabının başarısını ya da başarısızlığını, kendisine getirebileceği yarar ya da zararı düşünmeksizin meslekî bir dürüstlük içinde kaleme almıştır. Aslında Machiavelli, bir kaç olağan aşk macerası dışında, özel hayatında da çok dürüst ve ahlaklı bir insan olmuştur. Politikada yükselme ve aldatmaca sanatının kurallarını ortaya koyan Machiavelli, dürüst değil de hilebaz bir muhteris olsaydı, yetenekleri sayesinde kendi meslek hayatında yükselir ve çok daha parlak mevkilere gelir, yoksulluk içinde ölmezdi⁵⁵. Hayatın cilvesine bakın ki, bugün machiavelizm, «amaç, her türlü aracı meşru kılar» parolasına dayanarak, her çeşit ahlaki ve insani kuralları çiğnemek pahasına yürütülen bir politika anlamına gelmektedir.

52 MOSCA, G. *Siyasî Doktrinler Tarihi*, İstanbul, 1963, s. 96.

53 ABADAN, Y. *Devlet felsefesi*, Ankara, 1959, s. 184.

54 BARINCOU, E. *Machiavel par lui-même*, Paris, 1957.

55 MOSCA, G. *a.g.e.*, s. 103.

1924'de yayımlanan «Machiavel'e Giriş» adlı kitabında Benito Mussolini, Machiavelli'ye dayanarak kendi görüşünün savunmasını yapmaya çalışır⁵⁶. Hitler Almanyası yenilince bunu, Machiavelli'nin yenilgisi olarak yorumlayanlar çıktı. Ayrıca «Prens»in, Stalin'in başucu kitabı olduğu da biliniyor.

K A Y N A K Ç A

- ABADAN Y. : *Devlet Felsefesi*, Ankara, 1959.
- AKBAY M. : *Umumî Amme Hukuku Dersleri*, Ankara, 1958.
- AKIN İ. : *Devlet Doktrinleri*, İstanbul, 1964.
- BARINCOU E. : *Machiavel, Oeuvres Complètes*, Paris, 1952.
- BARINCOU E. : *Machiavel par lui-même*, Paris, 1957.
- BENOIT Ch. : *L'influence des idées de Machiavel, Recueil des Cours*, c. IX, 1925-IV, s. 131.
- BENOIT Ch. : *Le Machiavélisme, Après Machiavel*, Paris, 1936.
- BLUNTSCHLI : *Théorie générale de l'Etat*, Paris, 1891.
- BRION M. : *Machiavel*, Paris, 1948.
- CHEREL A. : *La pensée de Machiavel en France*, Paris, 1935.
- CHEVALLIER J.J. : *Les Grands Oeuvres politiques de Machiavel à nos Jours*, Paris, 1949.
- DEL VECCHIO G. : *Leçons de philosophie du droit*, Paris, 1936.
- FERRARO O. : *Machiavel*, Paris, 1928.
- GAUTIER V.L. : *Machiavel*, Paris, 1930.
- GÖZE A. : *Siyasal Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1982.

56 AKIN, İ. a.g.e., s. 94.

- JANET P. : *Histoire de la Science Politique Dans ses rapports avec la Morale I-II*, Paris 1924.
- MACHIAVEL : *Le Prince et autres textes*, Paris, 1962.
- MOSCA G. : *Siyasi Doktrinler Tarihi*, Istanbul, 1963.
- NAMER E. : *Machiavel*, Paris, 1961.
- OKANDAN R.G. : *Umumî Amme Hukuku*, Istanbul, 1966.
- PRELOT M. : *Histoire des idées politiques*, Paris, 1970.
- RENAUDET A. : *Machiavel*, Paris, 1955.
- SFORZA C. : *Les pages immortelles de Machiavel*, Paris, 1947.
- TOUCHARD J. : *Histoire des Idées Politiques*, I, II, III, Paris, 1959.
- VRIES H. : *Essai sur la terminologie constitutionnelle chez Machiavel*, Paris, 1957.

ÖRGÜTLERİN GELİŞME SÜRECİ İLE KİŞİLİK YAPILARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Erhan Atiker

I. Biçimsel örgütler

Toplumsal farklılaşmanın ürünü olan biçimsel örgütler bilinçli olarak yapılandırılmış sosyal sistemlerdir şöyle ki, resmi kural ve yaptırımlarla donatılmış meslek rolleri, bu tür örgütlerin amaçlarını gerçekleştirmesi amacıyla açık bir resmi mevkiiler hiyerarşisine dönüştürülmüştür.

Toplumsal evrimin ileri evrelerinde bulunan toplumlarda toplumsal işbölümü yalnız kişiler arasında değil sosyal sistemler arasında da gerçekleşir. Toplum ekonomik, idari-politik ve sosyo-kültürel sistemler olmak üzere üç büyük alt sisteme ayrıldığında bu (alt) sistemlerin yeniden kendi içlerinde farklılaşmasıyla birlikte örgütler oluşur. Örneğin idari politik sistem içinde çeşitli devlet kuruluşları, ekonomik sistem içinde işletmeler, sosyo-kültürel sistemde ise eğitim kurumları gibi, böylece toplumsal farklılaşmayla aynı zamanda toplum içindeki çeşitli alt sistemler arasında işbölümü yapılarak ussallık artışı sağlanır.

Modern örgütlerle gelenekçi bürokrasiler arasındaki en büyük fark, birincilerinde kuralların etkinlik artırıcı tekniklerin geliştirilmesine bağlı olarak konulması ve değiştirilmesi, ikincilerinde ise bunların görece olarak değişmeyen gelenekler temeline dayanmasıdır; biçimsel örgütler plânlı olarak kurulur ve gelişir, yani belli bir amacı en az kaynak kullanımı ile gerçekleştirmek için öngörülmuş olunan biçimlerde etkinlikte bulunurlar.

Ortaçağın merkezi otorite altındaki gelenekçi askeri bürokrasilerinde bireysellik ve örgüt içi demokrasiden söz edilemezken mo-